

DAGENS FRÅGOR

Den 26 april 1938.

Familjelönens bråddöd. I fjol vid denna tid diskuterades i press och i radio med stor lidelse från bägge hållen principerna om familjelön kontra lön efter arbete. Genom konstruktionen av sitt då framlagda förslag om provisorisk avlöningsförstärkning hade finansminister Wigforss bekänt sig som anhängare av familjelönesystemet; hans tankegång vann i princip understöd från skilda håll — i andra kammarens debatt om folkskollärarkårens lönereglering av bl. a. hr Ivar Anderson, Lindskog och fröken Hesselgren med många instämmanden —, och bondeförbundet accepterade ensamt av alla partier barntilläggen obeskurna. Statstjänstemännens personalorganisationer iscensatte emellertid sin bekanta opinionsstorm mot regeringen, och hr Myrdal fångade trots sin ställning som professionell befolkningspolitiker in denna vind och fick ett skäl att understryka sin ibland lätt skönjbara motsättning till hr Wigforss. Finansministerns polemiska konst visade sig icke bita på de tjänstemannamöten, dit han inbjudits att ställa upp till »Rednerkampf». I riksdagen lyckades han dock rädda äran genom att frampressa en kompromiss, enligt vilken barnbidrag skulle utgå till mindre belopp än de föreslagna. Även de socialdemokratiska tjänstemannarepresentanterna accepterade denna halvlösning. I övrigt uppsköts det principiella avgörandet till 1938 års riksdag, då 1936 års lönekommitté skulle ha fullgjort sitt uppdrag att bl. a. utreda möjligheten att i statsförvaltningen införa behovslöneprincipen.

Alla veta, att den Herman-Erikssonska kommittén vid sin prövning av tanken att knäsetta familjelöneprincipen stötte på ett så segt och starkt motstånd bland personalorganisationerna, att den uppgav allt hopp. Inför det utsiktslösa i att driva familjelönsprincipen nöjde den sig med att såsom övergångsanordning föreslå bibehållandet i viss utsträckning av barntilläggen för de statstjänare, som före löneregleringens ikraftträdande kommit i åtnjutande av dylika — övergångsordningen uppfanns för att undvika, att en del statliga befattningshavare vid den nu förestående löneregleringen skulle lida direkt löneminskning. Finansministern har i sin på kommittébetänkandet byggda proposition förklarat, att en viss »lönedifferentiering mellan familjeförsörjare och icke familjeförsörjare enligt min mening hade varit att hälsa med tillfredsställelse», men med hänsyn till statstjänstemännens »energiska motstånd» och i avvaktan på en lösning av »frågan om utjämning av de olika villkoren för försörjningspliktiga och andra inom befolkningen i dess helhet» har han avstått från att fullfölja sin fjolårslinje. Eftersom intet familjelönealternativ förekommer i lönekommitténs betänkande och inga motionärer rimligen kunnat företa sig vågstycket att räkna ut nya löneskalor, har vägen för en rationell lönedifferentiering efter familjeprincipen denna gång spärrats.

För vår del ha vi tidigare (1937, häfte 5) uttalat vår sympati för familjelöneprincipen; å andra sidan inse vi väl, att spørgsmålet har flera sidor, och Arbetsgivareföreningens direktör Gustaf Söderlund har i våra spalter (1937, häfte 7) utvecklat några av de svårigheter, som systemets tillämpning på den enskilda arbetsmarknaden skulle föra med sig. För dagen och i nuvarande läge sakna vi anledning att åter ta upp problemet i princip. Några få randanmärkningar vilja vi dock göra, när frågan för denna gång avföres från diskussionen.

För det första ha vi svårt att sätta någon lit till påståendena, att opinionen i statstjänstemannakretsar är så deciderad som det ständigt och jämt uppgives. Antagligen finnes det en »ovägd» majoritet för principen om lika lön för lika arbete, en majoritet som företrädesvis kan vara sammansatt av ogifta män och kvinnor, äldre tjänstemän, barnlösa, barnfattiga o. s. v. Men efter alla yttranden från ämbetsverk över betänkandet och all diskussion på sistone tror ingen, att majoriteten är kompakt. Den missräkning, som borttagandet av barnbidrag till det s. k. första barnet utlöst, och opinierandet för barnbidragens fulla bibehållande under provisoriet kunna visserligen till en del förklaras av besvikelse över att den definitiva löne-regleringen ej generellt givit mera, men måste tolkas som om fronten vore vacklande. Det skulle icke förvåna, om statstjänstemännens nativitetskurva kommer att visa en viss stegring före 1 juli nästa år; de statstjänare, som dessförinnan sätta barn till världen, kunna nämligen under barnens uppväxttid få c:a 2,000 kr. mera i lön än de, som sätta barn till världen efter nämnda datum, och det kan hända, att personalorganisationernas medlemmar i handling desavuera organisationernas officiella antibarnbidragspolitik.

För det andra måste man uttala sin förvåning över att frågan om familjelön, barnbidrag och skatteavdrag icke kunnat lösas i ett sammanhang. Vilken uppfattning man än må ha om behovslön eller icke, är det uppenbart dels att det ligger i tiden att stödja familjer med barn, dels att behovslönen härvid är ett av de medel, varigenom detta stöd kan lämnas. Befolkningsfrågan har nu diskuterats och utretts sedan 1935, och med undantag för den semester, som de socialdemokratiska statsråden fingo för(e) valrörelsen 1936, ha samma personer härunder oavbrutet fungerat som departementschefer i vederbörande »befolkningspolitiska» departement. Fördelen med regeringskontinuitet skulle ju vara — har det ofta sagts — att landet förskonades från hafset och nyckfullheten under de forna kortlivade, nervöst jäktade minoritetsregeringarnas tid. Politiken skulle bli planmässig, vilket i förevarande fall måste betyda, att de tre sammanhängande frågorna utretts och framlagts på sådant sätt, att riksdagen kunnat samtidigt pröva dem och göra ett oprejudicerat val mellan de olika möjligheterna. Varje löne-reglering — helst om den såsom den nu förestående avser att vara så definitiv som överhuvud taget en löne-reglering kan vara — binder emellertid statsmakterna och försvårar en omedelbar nyreglering. Statsmakterna stå därför ej fria, när

barnbidragsfrågan om något år kommer före. Även om resultatet vid en samtidig prövning av hithörande frågor skulle ha blivit detsamma som man nu kan förutse, är det omöjligt att beteckna den praktiserade tågordningen som förebildlig. När så många andra icke absolut tvingande frågor forceras fram till riksdagen, borde även lösningen av barnbidragsfrågan åtminstone i princip ha kunnat påskyndas utan att den synnerligen välmotiverade löneregleringen därför behövt anstå.

För det tredje måste det fastslås, att det ännu så länge är outrett, om en effektiv familjestödjande politik verkligen kan åstadkommas utan en viss differentiering av lönen i både allmän och enskild tjänst. Solklart är, att medlen till en direkt statlig subvention till familjerna ej ens tillnärmelsevis kunna fås via ungarlsskatten, vare sig denna konstrueras som en särskild skatt eller uttages genom lägre avdrag å de ordinarie skatterna. Medlen måste tagas från allas direkta eller indirekta skatt samt från näringslivet. Skola barnbidragen göras så stora, att de medföra någon nämnvärd hjälp och verkligen eliminera ofta förefintligen ekonomiska betänkligheter mot ökning av familjen, kunna beloppen röra sig i krontal med 8 nollor. De kunna få ett sådant omfång, att de antingen försvåra tillgodoseendet av andra statliga behov (t. ex. försvarets, kulturens, produktionens, sjuk- och ålderdomsvårdens) eller också frampressa starka skattestegringar djupt ned på skatteskalen och därmed sänka även de lägre stats-tjänstemännens reallöner. Hr Myrdal har ännu så länge blott visat sig som trollkarl att göra av med pengar, däremot icke att göra pengar.

För det fjärde kunna vi ej förstå det hårklyveri, som ligger däri att man säger nej till lön efter behov men godtager skatteavdrag, d. v. s. löneavdrag, utmätta efter behovsprincipen. Väl kan man lätt begripa, att statstjänstemännen — liksom alla andra yrkesutövare — främst vilja ha sin allmänna standard förbättrad. Men deras officiella nej till familjelönsprincipen har sagts quand même. Detta avböjande på förhand av varje principdiskussion därom ter sig världsfrånvänt och abstrakt. Det är möjligt, att behovslönen ej är mogen att genomföras; det är även möjligt, att de praktiska svårigheterna t. v. överväga. Men att lika lön för lika arbete rent principiellt skulle innebära en likhet av högre moraliskt mått än familjelönens lika levnadsstandard för lika arbete förefaller dem ofattbart, som äro både gammalmodiga nog och befolkningspolitiskt moderna nog att vilja göra familjen till det bärande i samhällslivet.

Den sjuke mannen vid Seine. För dem, som till äventyrs i likhet med Winston Churchill betrakta ett starkt Frankrike som något slags hästkur i och för Europas tillfrisknande, måste de två sista åren hava varit högst påfrestande. Efter den första folkfrontregeringens exempellösa misshushållning kom visserligen det mer moderat orienterade kabinettet Chautemps med Bonnets försiktiga och målmedvetna finanspolitik som en lättnad. Men med tiden visade

det sig, att å ena sidan denna ministär med Blum som andra namn alltså var för folkfrontbetonad för att väcka någon verklig tillit i konservativa kretsar, medan å den andra Bonnets finansiella metoder och Delbos' noninterventionspolitik verkade som röda skynken på regeringsblockets vänsterelement. I början av 1938 kom så krisen: socialisterna lämnade regeringen, och kvar stod Chautemps med en i huvudsak radikal ministär, där Bonnet alltså hade säte, ehuru han i finansministeriet efterträtts av sin meningsfrände Marchandeau. Kabinettets verkliga underlag var så smalt, att det överallt betraktades som ett provisorium. I optimistiska kretsar hoppades man, att det skulle avlösas av en verklig nationalregering, ägnad att i en alltmer kritisk situation rädda spillrorna av Frankrikes finanser och europeiska stormaktsställning. En koalition från Blum till den moderate politikern och finansexperten Paul Reynaud var en lösning, som livligt diskuterades. Utgången blev en helt annan. När krisen inträdde i början av mars utan att man av omsorg om sammanhållningen inom den alltmer murkade folkfronten ens vågade driva det till en avgörande votering i kammaren, blev det tydligt, att icke ens det hotande europeiska läget förmådde samla den franska demokratins spetsar till någon manifestation av nationell solidaritet. Socialisterna ville draga in Moskvans hejdukar i den nationella samlingen, medan Flandin, Reynauds rival inom det moderata lägret, lyckades avhålla sina meningsfränder från allt samre med folkfronten. Det med mycken talang bedrivna spelet i Palais Bourbons korridorer lämnade Frankrike utan regering i den stund, då Hitler skapade Stortyskland. När efter den franska utrikespolitikens hittills största debåcle krisen omsider löstes, blev resultatet det sämsta möjliga. Den första folkfrontregeringen i nästan oförändrad upplaga, med till och med främfördärvaren Vincent Auriol som medlem men symboliskt nog med finansministerposten avskaffad, presenterade sig för Frankrikes vänners desillusionerade blickar. Att denna ministär ej kunde få lämnas länge i orubbat bo, om man skulle kunna undvika en fullständig katastrof, var tydligt för alla. Särskilt de franskvänliga miljöerna i England råkade i den djupaste oro, och Churchill själv skyndade till Paris för att ge goda råd. Åter var det en samlingsministär, som tedde sig som den enda räddningen.

Den nya Blumregeringen blev som väntat ej långvarig. Innan den ännu uppnått en månads ålder, arkebuserades den av senatens radikaler med Caillaux i spetsen, sedan den först i kammaren nått den klenaste majoritet, som folkfronten dittills lyckats prestera. Den omedelbara orsaken till dess störtande var Blums begäran om fullmakter för en delvis högst antikapitalistisk finanspolitik. Men ett bidragande skäl var också rädslan för att folkfronten skulle inveckla Frankrike i en yttre katastrof. Som utrikesminister hade Blum inmönstrat den gamle salongsjakobinen Paul-Boncour. Dennes oförfärad utfästelser till Pragregeringen och än mer hans håg till direkt intervention i Katalonien mot den segrande Franco väckte all-

varliga farhågor i generalstaben och andra ansvarskännande kretsar. Blums avlägsnande skulle äntligen lämna fältet fritt för den nationella samlingen, och som Frankrikes räddare utpekades överallt försvarsministern Édouard Daladier, radikalernas ledare och den ende folkfrontpolitiker, som — tack vare sitt nitiska och över parti-kontroverser höjda arbete i krigsdepartementet — ännu åtnjuter allmän auktoritet.

Daladier lyckades verkligen också inom kort tid bilda den nya ministären, men ännu en gång visade den franska parlamentarismen sin oförmåga att skapa en stark regering. Både socialisterna och större delen av de moderata stannade utanför, och Daladier kunde blott ställa på benen ett radikalt kabinett med två moderata medlemmar: Paul Reynaud som justitieminister samt Clemenceaus förre sekreterare och postväsendets reformator i regeringarna före folkfrontens seger på våren 1936, Georges Mandel, i kolonialdepartementet. Basen är alltså ytterst smal. Å andra sidan innesluter kabinettet åtskilliga personer med betydande auktoritet i det borgerliga Frankrike. Utom regeringschefen själv och de båda moderata medlemmarna gäller detta särskilt Bonnet, som efterträtt Paul Boncour vid Quai d'Orsay, och Marchandea, som återtagit finansministeriet efter det Blumska intermezzot. De nämnda utgöra också stommen i det inre kabinettet, som Daladier skapat för den verkliga regeringskursens fastställande.

Det återstår nu att se, om ministären Daladier verkligen betecknar en vändpunkt i den tredje republikens stormiga parlamentariska historia eller om den olycksaliga folkfrontpolitikens sviter ännu ej äro helt övervunna. Tidens tecken peka ovedersägligen på en samling mittåt av Marins högergrupp, centern under Flandin och Reynaud, radikalerna och möjligen de besinningsfullare elementen inom socialdemokratien under den av erfarenhet och ansvar åtskilligt luttade Léon Blums ledning. Men utvecklingen är oviss. Inom socialdemokratien finns en betydande vänsterfalang med starka försänkningar inom den mäktiga C. G. T., Frankrikes landsorganisation. Här är oron för konkurrensen med kommunisterna i fråga om marxistisk renlärighet den allt överskuggande drivkraften och särskilt det spanska kriget och dess fruktade, allt sannolikare utveckling till en total nationalistseger det stora intresset. Denna riktning med sin starka resonans hos Parisarbetarna utgör en betydande svårighet för varje försök till en resonligare politik från partiets sida. Och skulle socialdemokratien alltså taga den av verkligheten så illa tilltygade folkfrontideologin till ledstjärna, finns det en grupp av radikala deputerade, som på grund av det franska valsättets egendomligheter ha socialistiska röster i andra voteringen att tacka för sina mandat och därför automatiskt dragas åt vänster. En borgerligt betonad koalition måste därför möta stora svårigheter.

Å andra sidan står Daladiers stora anseende tack vare hans framgångsrika verksamhet för nationalförsvaret, hans rykte som en energisk och beslutsam man, som ej ryggat tillbaka för kraftåtgärder,

om dylika skulle befinnas nödvändiga, och regeringens avgjorda högerfärg i jämförelse med de föregående kabinetten. Inom det radikala partiet finns även en stark utpräglad borgerlig falang med sina sympatier högerut. Den har särskilt framträtt vid fällandet av de bägge Blumska kabinetten. Denna riktning, för vilken namnen Caillaux och Léon Meyer äro representativa, har bland annat goda försänkningar inom partiets ungdomsrörelse.

Daladier har av en nära nog enhällig kammare lyckats utverka fullmakter för sin finansförvaltning, och han har åtminstone för ögonblicket kunnat bilägga de fruktansvärda arbetskonflikter, som vid hans makttillträde hotade att lamslå till och med leveranserna för det franska försvarets räkning och som utgöra ett vältaligt vittnesbörd om den franska marxismens bristande ansvars känsla inför fäderneslandet även i den svåraste yttre kris. Han har även skyndat att vidtaga åtgärder för att i Englands kölvatten avveckla den meningslösa och för fransk utrikespolitik högst ödesdigra motsättningen till Italien. Starten liksom mottagandet i utlandet, särskilt i England, har alltså varit god, och tack vare kammarens ferier har Daladier tre månader på sig för konstruktivt arbete, oberoende av den parlamentariska komedin. Det återstår att se, om dessa gynnsamma omständigheter skola räcka till för att åstadkomma en effektiv regeringsmakt i Paris eller om sommaren kommer att erbjuda en ny serie av treveckorskabinett och långvariga regeringskriser, glättigt inscenerade in på spetsarna av de Hitlerska bajonetterna. Det är att hoppas, att den franska demokratin kan uppbjuda nog självbesinning för att förverkliga det förra alternativet. Segrar däremot det senare, torde farsen ej komma att kunna uppföras så länge. Om avbrottet skulle komma utifrån eller inifrån, är däremot en öppen fråga.

Kring Vita Huset. Allteftersom de europeiska diktaturstaterna inhösta den ena framgången efter den andra och därmed öka sin yttre och inre prestige, frågar man sig med växande spänning, huru många demokratier som skola kunna bestå i konkurrensen. Ett är säkert: förutsättningen är att de visa sig i stånd att frambringa tillräckligt betydande statsmän, ty ledareproblemet är i kritiska tider, alla teknikens framsteg till trots, en fråga mindre om skicklig propaganda än om personlig auktoritet.

Många blickar gå i detta sammanhang till Förenta Staterna. Huru mycken berättigad kritik som än kan riktas mot Roosevelt och hans politik, kan det likväl svårigen bestridas att han vunnit en personlig nimbus som få av hans företrädare — icke den »akademiske» Wilson, ej heller den personligen föga aktade Harding, den löjligt uppreklamerade Coolidge eller världskrisens syndabock Herbert Hoover. Skall det lyckas den amerikanska presidenturen att även i fortsättningen motsvara de ledareanspråk, som vuxit fram under hans tid? Frågan är av intresse ej minst inför höstens val till det unionella representanthuset och till olika statliga ämbeten och korporationer. Att demokraterna fortfarande få majoritet i huset, torde stå utom allt tvivel,

men valen äro främst betydelsefulla som en fingervisning för 1940 års presidentkampanj.

Som många betydande statsmän är Roosevelt misstänksam mot sina medhjälpare, särskilt om han kan ha skäl att frukta att deras stjärnglans någonstädes konkurrerar med det solsken han själv utstrålar. Det finns bland dem knappast någon som åtnjuter hans fulla förtroende — det skulle då vara Mrs. Roosevelt — och de initierade veta berätta, att kabinettets sammanträden äro både fåtaliga och innehållsfattiga, liksom att den beryktade »hjärntrusten» för länge sedan upplösts, om den ens någonsin funnits till. De avgörande besluten fattas gärna hastigt och oförberett, efter enskilda rådplägingar med den eller dem presidenten för tillfället anser sig ha skäl att begagna. Tillvägagångssättet har utan allt tvivel bidragit att stärka tron på att han och ingen annan är den starke mannen i amerikansk politik. Men när den sedvanliga åttaårsperioden lider mot sitt slut, tänker en och annan oroligt på att successionsfrågan förblir olöst.

Låt oss kasta en blick på några av presidentens viktigaste medhjälpare! Vicepresidenten Garner är en sextionioårig politisk veteran från Texas (han tillhörde kongressen i ett sträck från 1903 till 1933) av synnerligen folkligt ursprung men med hela sydstatsdemokratiens konservativa prägel. »New Deal» torde ha överraskat honom mer än de flesta saker han upplevat, men han var nog erfaren att veta, att han ingenting kunde göra åt saken. Hans relationer till New York-aristokraten Roosevelt präglades från början av större yttre än inre hjärtlighet. Intima voro de aldrig, och ingen vet om han frågades till råds ens rörande politikens huvudlinjer. Hans uppgift 1932 och 1936 var att skaffa Roosevelt röster söder om Potomac, och mellan valen njuter han, utom när han presiderar i senaten, ett slags otium cum dignitate. Som presidentkandidat är han otänkbar. Detsamma gäller, av andra skäl, finansministern Morgenthau, en expert, skicklig både när det gäller att göra upp en budget eller planera ett statslån och i överläggningar med bankmän och industrichefer, men mindre framgångsrik i förhandlingarna med kongressens ledamöter. Han saknar allmänna politiska intressen och erfarenheter samt är dessutom allvarligt misstänkt för att vara anhängare av gammalmodiga ekonomiska frihets- och sparsamhetsideal, t. ex. principen att budgetens utgiftssida skall stå i en viss proportion till dess inkomstsida.

Mindre otänkbar, ehuru också föga sannolik, är utrikesministern Cordell Hull från Tennessee, som synes motsvara sin hemstads rykte för ohyvlad rättrådighet. Han är blott två år yngre än Garner och har under sin långa parlamentariska karriär bl. a. hunnit med att lägga grunden till unionens inkomstskattesystem. Som fackminister har han i alla kretsar sällsynt gott anseende, och ehuru många stridiga rykten gå om hans förhållande till stats- och regeringschefen synes deras samarbete i utrikespolitiken vara tämligen friktionsfritt.

Man uppmärksammar ofta det förhållandet, att unionens första kvinnliga kabinettsmedlem — »La Perkins» — utövar ett synnerligen

blygsamt inflytande, trots att hennes verksamhetsfält är arbetsministeriet, som ju står i uppmärksamhetens centrum. All emancipation till trots ha de amerikanska kvinnorna ej nått något verkligt betydande ställning i politiken, och Miss Perkins befordrades nog främst därför att Roosevelt i hennes person förhärligade sin egen politik som guvernör i staten New York, där hon förestått samma departement. Många av de frågor som bort höra dit ha i stället handlagts av inrikesministern Harold L. Ickes, säkert en av regeringens mest betydande medlemmar. Han är sextiofyra år, har fått sin akademiska utbildning och i flera årtionden varit advokat och kommunalpolitiker i Chicago samt därvid — med ringa framgång — kämpat för den politiska renligheten. Officiellt var han i Chicago republikan, ehuru av föga ortodox typ. Som minister tillhör han den radikala flygeln och bekämpar i tal och handling företagarvärldens strävanden i politiken. På sistone har hans stjärna dock något fördunklats av en yngre radikal jurist, Robert H. Jackson, som innehar den sakligt betydelsefulla ehuru formellt blygsamma posten som »Assistant Attorney General» för trustärenden. Både Ickes och Jackson väckte i början av detta år stor uppmärksamhet genom sina våldsamma uttalanden mot storföretagen.

Vid sidan av Ickes har jordbruksministern Henry A. Wallace nämnts som Roosevelts egen kandidat. Han är relativt ung, blott femtio, och den bana som förde honom till unionens regering var icke särdeles händelserik. Efter en kort universitetsutbildning i hemstaten Iowa startade han en jordbrukstidning och vann som redaktör och författare i jordbruksfrågor ett stort anseende, varav Roosevelt drog nytta när han bildade sitt kabinett. Sedan dess har han varit Förenta Staternas Per Edvin Sköld och skickligt använt jordbrukspolitiken som hävstång i socialiseringssyfte. Varken den bittra och ofta hånfulla offentliga kritiken eller Högsta Domstolens skepsis inför hans grundlagstolkning ha avskräckt honom från hans konsekventa strävan i riktning mot ökad statskontroll. Visserligen saknar han erfarenhet utanför jordbruksfrågornas område, men fem års manövrer med senatorer och kongressmän i dessa ömtåliga angelägenheter ha givit honom bättre insikter i unionspolitikens irrgångssalong än han kunnat få i något annat departement.

Tidigare ha presidenterna i allmänhet rekryterats från staternas guvernörsstolar snarare än från företrädarens kabinett. Med New Deal har ramen för staternas verksamhet blivit ganska trång, men det hindrar ej, att en verkligt betydande man alltså har chansen att gå denna kungsväg till presidenturen. Någon riktigt övertygande kandidat av sådan typ finnes dock knappast ännu. Guvernör Herbert Lehman i staten New York är helt säkert villig att även fortsättningsvis följa Roosevelt i spåren, och förre guvernör Earle i Pennsylvania har liknande ambitioner, men deras insatser hittills skvallra mera om anpassningsförmåga än om politisk begåvning. Men radikalismen har andra strängar på sin båge. Senator Robert La Follette från Wisconsin, äldre son till den progressive presidentkandidaten

med samma namn, är nominellt republikan men trots detta en hängiven anhängare av New Deal, som också nära överensstämmer med hans faders strävanden. Det demokratiska partiets mest framskjutne radikale medlem är senator Wagner från New York, men såsom född i Tyskland (Hessen) torde denne ej komma i fråga. Mayor Fiorello La Guardia i New York City, som just flyttat från republikanerna till arbetarepartiet, kan däremot tänkas som kandidat för vilket parti som helst. Hugade spekulanter saknas sålunda ej; frågan är blott om de hålla måttet.

Kanhända blir saken dock ej aktuell 1940. Det ryktas om Roosevelt — liksom om Coolidge — att han icke skulle ha något emot en tredje valperiod. »Om han när tiden kommer känner sig säker om att klara försöket, kan ingenting hindra honom — känner han att det inte går, kan intet förmå honom att ge sig in på det», skrev nyligen hans gamle medhjälpare och antagonist general Hugh S. Johnson. Och trots att man kan fråga sig om någon människa i mer än åtta år kan uthärda allt det arbete, ansvar och ovett, som kommer Förenta Staternas president till del, trots att man med American Mercury kan hålla för mera sannolikt att Roosevelt 1940 »lämnar Vita Huset med ett leende på läpparna och en brännande känsla av saknad, som varar livet ut», får möjligheten att han bryter med traditionen ej anses utesluten. I varje fall har han intresse av att man *tror* att han kommer att kandidera.

En annan fråga är också vad oppositionen kan ha att bjuda på. I längden ökade republikanerna knappast sitt anseende genom att kasta Hoover över bord 1936. Ansvar för den ekonomiska krisen var möjligen industriens eller bankernas, möjligen högre makters, men sannerligen inte hans — tvärtom hade han just i fråga om den ekonomiska politiken varit en vida bättre president än Coolidge, för att nu icke tala om Harding. Guvernör Landon från Kansas, som skulle »samla» partiet, lyckades inte ens samla majoritet i sin egen stat. Men gjort kan icke göras ogjort. Hoover och Landon konkurrera nu per radio om ledningen för ett parti, vars presidentkandidat ingendera påstår sig vilja vara och i varje fall aldrig kommer att bli. Senator Vandenberg från Michigan — f. d. tidningsredaktör — har säkert större chanser. Som parlamentarisk ledare har han visat sig mycket duglig, och hans åsikter äro om icke originella så åtminstone moderat »framstegsvänliga». Staden New Yorks åklagare, Dewey, har förmågan att skapa entusiasm för sin person, ehuru hittills mest med en agitation som utnyttjar detektivromanernas popularitet. Men man kanske kan bli president på att utrota gangsters, åtminstone via guvernörsposten.

Snarast vill det dock synas, som om republikanerna blott hade två segerchanser. Antingen kunna de samla sig kring en kandidat som är radikalare än Roosevelt — närmast till hands ligger det att tänka på La Follette eller La Guardia. Det skulle betyda en peronligen originell och dugande presidentkandidat, men en betydande förvirring i amerikanskt partiväsen. Eller också kunna de söka samarbete

med de konservativa demokraterna och samla sig kring en av deras män, t. ex. senator Burke från Nebraska, domstolsreformens ivrige bekämpare. Syftet skulle då vara att sammansmälta Nordens konservativa republikaner och Söderns konservativa demokrater till en enhet, Maine och Vermont, Georgia och Alabama under en hatt — en sakligt naturlig, ehuru av traditionsskäl ytterst svårgenomförbar plan.

Kanske är det väl tidigt att tala om dessa möjligheter redan nu. Det kan dock hända åtskilligt på två år. Ett faktum är likväl, att diskussionen i Förenta Staterna pågått i nära ett år, och att det allmänna intresse som knyter sig till höstens val nästan uteslutande gäller den ledning de kunna ge för gissningar om 1940. Blir presidentens kongressmajoritet oförändrad och han får hämnd på sina antagonister från domstolsstriden, blir han svårt frestad att försöka ännu ett val. Om demokraternas konservativa element ökar eller åtminstone håller ställningen, torde dess gunst bli synnerligen eftersökt, vilket betyder en orientering bort från New Deal. Vinna republikanerna aldrig så liten terräng, har Vandenberg sin chans; gynnar valet de oberoende radikala grupperna, beredes vägen för en progressiv republikansk kandidat. Och slutligen finnes ju alltid möjligheten att någon i år nyvald statsguvernör kan befinnas vara utrustad med segerhuva.

Englands finanser. Det engelska finansåret 1937—38, som utgick den 31 mars, resulterade enligt de officiella uppgifterna i ett överskott av inkomster över utgifter av 29 milj. pund. Inkomsterna uppgingo nämligen till 873 och utgifterna till 844 milj. pund. Dessa siffror äro emellertid i viss mån missvisande, i det att grunderna för vilka poster, som skola medräknas vid balansens uppgörande, äro mer eller mindre konventionellt bestämda.

Beträffande inkomsterna är det dock knappast möjligt att räkna på mer än ett sätt. Den anförda totalsiffran, som innefattar bl. a. inkomstskatt och stämpelavgifter, tullar och acciser, automobilskatter samt inkomster av postverket, statsegendomar och statliga lånefonder, var 48 milj. pund större än under föregående finansår och närmare 10 milj. pund större än vad finansministern beräknade vid uppgörandet av budgeten för omkring ett år sedan. Av de olika inkomstposterna visade inkomstskatten det största överskottet i jämförelse med budgetuppskattningen. Stämpelmedlen däremot, som reagera för ett konjunkturomslag snabbare än inkomstskatten och som särskilt starkt påverkas av förhållandena på börsen, inbringade betydligt mindre än som väntades för ett år sedan.

Vad som vållar en viss oklarhet på utgiftssidan är, huruvida avsättningarna till den s. k. sinking fund, som är avsedd för avbetalning på statsskulden, och de utgifter för försvaret, som bestridas med lånemedel, skola behandlas som utgifter eller ej. I de officiella siffrorna ingå de förra, men ej de senare. Ursprungligen hade i budgetförslaget icke några avsättningar till en sinking fund beräk-

nats. Trots att dylika avsättningar, uppgående till i det närmaste 11 milj. pund, faktiskt gjorts under budgetåret, voro utgifterna 19 milj. pund lägre än de i budgetförslaget beräknade. I realiteten ha sålunda besparingar på omkring 30 milj. pund kunnat göras, dels på grund av lägre räntekostnader för statsskulden än beräknat, dels till följd av att inskränkningar i utgifterna för civila ändamål, framför allt för arbetslöshetens mildrande, varit möjliga.

En särställning bland utgifterna intaga de kostnader för försvaret, som finansieras genom upplåning. För 1937—38 hade anslagits ett belopp av 80 milj. pund för detta ändamål, men endast 65 milj. pund togos i anspråk. Medräknas dessa utgifter vid en jämförelse mellan budgetens inkomst- och utgiftssida, erhålles ett inkomstunderskott, en underbalansering av budgeten, uppgående till 36 milj. pund. Det är denna sistnämnda siffra, som bör uppmärksammas vid ett bedömande av finanspolitikens allmänna, ekonomiska verkningar.

Det nya finansåret 1938—39, för vilket finansministern skall inför parlamentet framlägga sitt budgetförslag under sista veckan av april, kommer att medföra avsevärda stegringar av utgifterna, särskilt för försvaret såsom ett resultat av upprustningens skärpning. Enligt de siffror, som redan tillkännagivits, komma de med löpande inkomster finansierade försvarsutgifterna att uppgå till 253 milj. pund mot 197 milj. pund under det just avslutade budgetåret. Med lånemedel skola dessutom bestridas rustningsutgifter på minst 90 milj. pund mot 65 milj. pund 1937—38. De totala statsutgifterna kunna uppskattas till 1,020—1,030 milj. pund, varav sålunda 90 milj. skulle vara avsedda att täckas med lån. Finansministern skulle alltså behöva redovisa inkomster på 930—940 milj. pund för att kunna balansera budgeten utan ytterligare upplåning. Frågan huruvida detta är möjligt utan en höjning av skattesatserna vållar för närvarande oro på många håll i England. När föreliggande häfte av tidskriften utgives, har emellertid förslaget härom redan offentliggjorts.

Trots det synnerligen goda resultatet av det just avslutade finansåret synas sålunda svårigheter möta redan vid uppgörandet av budgeten för nu löpande finansår. På litet längre sikt ter sig det statsfinansiella läget i England än mer ansträngt, särskilt om hänsyn tages till att landet just upplevt en högkonjunktur, som så vitt för närvarande kan bedömas tydligen redan passerats. En översikt över utvecklingen av de totala statsutgifterna samt särskilt av kostnaderna för försvaret och för statsskuldens förräntning och amortering under de sista tjugofem åren giver ett tämligen starkt intryck av den i stort sett växande andel av nationens resurser, som staten behövt utnyttja för att kunna tillgodose sina olika behov.

Om de totala statsutgifterna sättas i relation till den uppskattade nationalinkomsten, som kan betraktas som en ungefärlig mätare på det tillgängliga skatteunderlaget, erhålles för perioden 1911—14 ett procenttal på $7\frac{1}{2}$. 1924—25 hade utgifterna stigit till $18\frac{1}{2}$ % av nationalinkomsten, 1929—30 var motsvarande siffra $17\frac{1}{2}$ %, 1932—33 närmare 21 % och sist förflutna finansår $17\frac{1}{2}$ %. För budgetåret 1938—39

kan detta procenttal approximativt uppskattas till 20¹/₂. Utgifterna för statsskulden uppgingo under förkrigsåren till 1—2 % av nationalinkomsten, under efterkrigsåren fram till 1932 till 8—9 % och därefter, sedan de stora konverteringsoperationerna nedbringat kostnaderna för skuldens förräntning, till 4—5 %. Försvaret krävde före den nu pågående upprustningsperioden och bortsett från själva krigsåren omkring 3 % av nationalinkomsten. För budgetåret 1937—38 hade denna siffra stigit till 5 % och för 1938—39 kan den uppskattas till närmare 7 %.

Staten torde sålunda se sig nödsakad att under finansåret 1938—39 genom beskattning eller genom lån lägga beslag på omkring en femtedel av hela nationalinkomsten. Detta har under fredstid endast inträffat en gång tidigare, nämligen under depressionsåret 1932—33, då nationalinkomsten nådde sin bottenpunkt och arbetslöshetshjälpen krävde stora summor. Inkomstskatten utgick då liksom närmast föregående och efterföljande år med 5 s. per pund. De två finansåren 1934—36 behövde endast 4 s. 6 d. per pund uttagas i inkomstskatt, men de följande två åren höjdes denna skattesats så att den för det sist förflutna finansåret åter uppgick till 5 s.

Om upprustningen under de närmaste åren fortgår i ungefär samma takt som hittills och om en fortsatt konjunkturedgång minskar skatteunderlaget och framtvingar ökade utgifter för arbetslöshetens mildrande, komma de statsfinansiella svårigheterna i England säkerligen att bli mycket stora. Av de tre utvägar, som i så fall synas möjliga för att komma förbi dessa svårigheter, nämligen nedskärning av utgifterna, skattehöjning och upplåning, torde den sistnämnda vara den, som erbjuder det minsta motståndet. Men en dylik utväg innebär givetvis ej någon verklig lösning av budgetproblemet, utan endast en möjlighet att skapa ett mer eller mindre långvarigt uppskov med denna lösning.

När Litauen måste falla undan för Polen. I stället för att beträda förhandlingsvägen ha dagens stormakter i två fall med ett blixtnsnabbt och bedövande slag gjort upp sina mellanhavanden med svagare grannar och ställt eventuella medintressenter inför ett fullbordat faktum. Tyskland har tillämpat metoden gentemot Österrike och Polen gentemot Litauen. Polen spelade i Vilnakonfliktens senaste fas ett högt spel, som för några dagar drev Europa till randen av en katastrof, men lyckades ta hem det.

Vilnakonflikten går tillbaka ända till de båda rivaliserande staternas pånyttfödelse vid världskrigets slut. Vad Litauen beträffar, måste det kämpa för sin frihet icke blott mot Ryssland utan även mot Polen, som krävde återupprättandet av 1772 års gränser och därmed också den för Litauens politiska och andliga oberoende fördärvbringande unionen. Endast med vapenmakt kunde Litauen värja sig mot de polska aspirationerna, och ofta kom det till väpnade sammanstötningar i omstridda gränsområden. Från Vilna — som grundades av den litauiske storfursten Gediminas år 1322 och som blev huvudstad

för den litauiska stormakten under medeltiden, men som numera är starkt språkblandat — utgingo de första självständighetssträvandena vid världskrigets slut. I Vilna proklamerades den litauiska statens oavhängighet under presidium av statsmän, som ännu i dag leda nationens öden, såsom Smetona och Tubelis. I fredsfördraget med Sovjet tillerkändes Litauen sin forna huvudstad, vilken efter polackernas fördrivande av de sovjetryska trupperna överlämnades till Litauen. Efter Sovjets nederlag mot Polen ryckte de polska trupperna an och hotade den litauiska besittningen av Vilna. För att undvika öppna fientligheter uppdrog man demarkationslinjer, vilka dock gång på gång kränktes av polackerna. Suwalkifördraget 1920 lämnade Litauen temporärt i besittning av det omstridda området. I direkt strid med fördraget lät Polen två dagar efter fördragets undertecknande besätta staden och området genom general Zeligowskis bekanta kupp. Denna »scandale international», för att begagna Balfours ord i folkförbundet, ledde till att Litauen avbröt alla diplomatiska och kommersiella förbindelser med fördragsbrytaren, varjämte alla kommunikationer även i fråga om post, telegraf och telefon upphörde.

Senare ha otaliga försök gjorts att komma till rätta med problemet såväl i form av direkta förhandlingar som genom N. F:s och stormakternas bemedling. Det avgörande, som ambassadörskonferens fattade 1922, gick Litauen emot men var snarare dikterat av politiska motiv och lämnade rättsfrågan utanför. Av stor betydelse för denna var det utslag, som Haagdomstolen avkunnade 1931 på anmodan av N. F. Härvid erkändes Litauen rätt att vägra att upptaga några som helst förbindelser med Polen, förrän rättskränkningen gottgjorts. Någon möjlighet att få hela tvisten hänskjuten till Haagdomstolen fanns icke, då Polen vid undertecknandet 1931 av den fakultativa klausulen uttryckligen hade gjort ett förbehåll för sina mellanhavanden med Litauen.

Det var i en fast tillförsikt till sin rättvisa sak, som den litauiska statsledningen vidhöll sina anspråk på Vilna. Den forna huvudstadens återförening med moderlandet har utgjort ett verkligt slagnummer i diktaturregeringens politik. Dagen för Zelikowskikuppen, den 9 oktober, har i alla dessa år firats som en nationell sorgedag. En väldig organisation med omkring 100,000 medlemmar har i tal och skrift propagerat för Vilnaterriorets återlämnande. Ännu så sent som i den i år antagna nya författningen har uttryckligen fastslagits, att Vilna är landets verkliga huvudstad. Och sedan 1920 har Litauen låtit landsvägarna och järnvägslinjerna nere vid gränsen fritt få växa igen.

Den fullständiga isoleringen från Polen torde icke enbart varit av ondo för Litauens självständiga utveckling. Frågan är, om Litauens spirande nationella kultur skulle kunnat motstå trycket av det polska kulturinflytandet, som har starka rötter från unionstiden och även i den icke obetydliga polska minoriteten inom landets gränser. I detta fall hade kanske en nära vänskap varit mer riskabel än den tills nu rådande fientliga stämningen. Det var säkerligen en instink-

tiv självbevarelsesdrift, som till en del dikterade Litauens avslag på den av Hymans 1921 utarbetade lösningen av Vilnafrågan, vilken innebar i realiteten ett återupplivande av den gamla unionen. Vilna skulle som autonomt område ingå i det litauiska statsterritoriet, men samtidigt skulle vissa för de bägge staterna gemensamma utrikes-, försvars- och handelsfrågor handläggas av blandade delegationer. (Förslaget avvisades också av Polen.)

Spärrandet av gränsen, som helt naturligt vållade stort avbräck i detta hörn av Europa, utgjorde en ständig källa till irritation och framkallade otaliga gränsintermezzon. För Polen betydde den ett allvarligt hinder för eventuella planer på politisk och kulturell penetration av Balticum och bildandet av ett baltiskt block. Tiden arbetade tydligen för Polen, då det orimliga tillståndet framträdde i skarpare dager, allteftersom Europa glömde konflikten upphov och bakgrund.

Den latenta krisen kom till ett våldsamt utbrott i mitten av mars under synnerligen dramatiska former. Det hade föregåtts av underhandlingar bedrivna av icke-officiella representanter — det rörde sig i detta liksom vid liknande tillfällen förut om några grevar av polsk-litauisk härkomst, vilka äro lämpliga som mellanhänder. Med regeringarnas goda minne ville de sondera möjligheten att få till stånd ett *modus vivendi*. Ryktesvis meddelades, att två rent litauiska distrikt inom Vilnaområdet, nämligen *Svenčionis* och *Druskininkai*, hade erbjudits Litauen i en allmän uppgörelse. Den inblick i den litauiska ståndpunkten, som polackerna på denna väg fingo, bidrog troligen till deras beslut att slå till vid första lägliga tillfälle. Ett sådant kom snart. Samma dag Hitlers motoriserade divisioner överskredo den österrikiska gränsen, nedsköts en polsk gränssoldat, som trängt 17 meter in på den litauiska sidan och vid den litauiske gränsvaktens anrop svarat med ett skott. De båda händelsernas samtidighet ter sig så egendomlig, att man torde kunna förstå litauernas ihärdiga tal om provokation. Polen beslöt omedelbart att utnyttja gränsintermezzot. Det litauiska förslaget om att utse en blandad undersökningskommission, som skulle klarlägga händelseförloppet, avvisades bestämt. För Polen stod uppenbart minst två möjligheter till buds: militär ockupation eller ultimatum med stora truppkoncentrationer vid gränsen som effektiv bakgrund. För det första alternativets uteblivande har Litauen att tacka det indirekta stöd, som Tyskland lämnade genom sitt mot Polen riktade hot att i händelse av en polsk inmarsch omedelbart tillvarataga sina intressen i Memelområdet. Det aktiva fredsarbetet bedrevs av västmakterna, i första hand Storbritannien. Tack vare dem avstyrdes överlämnandet av det ursprungliga ultimatum — enligt ryska och franska källor av sådant innehåll, att det icke ens kunde ha accepterats av en stat med de blygsammaste anspråk på självständighet. Västmakternas uppgift var tydligen att förmå Warszawa att stämma ner tonen och på samma gång besvärja Kaunas att falla undan. Polens ultimatum i sin slutliga form var kraftigt nog. De framställda kraven — etablerandet av

normala förbindelser — skulle accepteras inom 48 timmar. Enligt sista punkten »kan förslaget icke bli föremål för diskussion vare sig i form eller sak; det gäller en proposition ne varietur. Underlåtenhet att svara eller framställandet av kompletteringar eller reservationer av vilket slag de vara må, betraktas av polska regeringen som ett avslag. I sådant fall ämnar polska regeringen med egna medel tillgodose sina rättmätiga intressen.» Härtill fogades ett formulär till svar, som Litauen skulle fylla i och underskriva.

Utgången var tydligen given. Utan stöd av någon stormakt hade Litauen ingen tanke på väpnat motstånd. Anmärkningsvärt är, att icke under hela krisen några betydande litauiska truppsammandragningar gjordes vid gränsen. Regeringen gjorde allt för att hålla krigsivern tillbaka och kunde ej ta i bruk de otaliga yttringar av kampberedskap, som inströmmade från olika organisationer. Någon hjälp utöver vad vänligt sinnade stormakter redan givit i form av påtryckning i Warszawa kunde icke erhållas. Det är ovisst, om uteblivandet av hjälp från Sovjet verkligen kom som en fullständig överraskning för den litauiska statsledningen. En viss litauisk orientering mot Sovjet kan ej förnekas, men Polen har måttlöst överdrivit dess omfattning i syfte att ge den polska aktionen sken av att i första hand vara riktad mot det befintliga bolsjevikiska inflytandet i denna del av Europa. I den utländska pressen vann denna Polens uppfattning spridning, och även en känd svensk landsortstidning trodde sig kunna meddela, att numera hade krigskolan i Kaunas stängts, då alla officersaspiranter fingo sin utbildning i Sovjet!

Det torde vara skäl att understryka att Vilnafrågan i och med den gjorda överenskommelsen icke fått sin lösning. Ännu är den väldiga Vilnaorganisationen verksam i Litauen, och regeringen har officiellt tillkännagivit, att den icke uppgivit sina anspråk på området. Det är endast det hittillsvarande passiva motståndet, som Polens ultimatum brutit ned. Det är icke heller anledning att vänta alltför stora resultat av de öppnade förbindelserna. I Polen förbyttes den hatfulla stämningen på en enda natt till de hjärtligaste manifestationer av de vänskapliga känslor, man påstod sig innerst inne ha hyst för det lilla broderfolket. Detta våldsamma omslag har verkat något förbryllande på litauerne, som icke kunna undgå att finna Polens metoder att skapa eller rättare sagt framkommendera vänskapliga känslor något egendomliga.

Donauflickans bröllop. Det stortyska valet fick väntat resultat. Enligt pressens meddelanden ha i det egentliga Tyskland av 44,148,169 röstberättigade 43,946,423 begagnat sin rösträtt; 43,453,278 ja-sedlar, 425,845 nej-sedlar och 67,300 ogiltiga sedlar avgåvos. I Österrike, där röstdeltagandet var ungefär lika maximalt, ha av 4,284,795 röstande 4,273,884 röstat ja. Procentsiffrorna ja-röster voro i Tyskland 99,03 och i Österrike 99,75. Var detta förvånande? Knappast.

Möjligen kan det ha förvånat att österrikarnas ja-röster procentuellt voro talrikare än rikstyskarnas. Med praktiskt taget 100-pro-

centig enhällighet, med kompakt förtröstan om framtiden godkände de den av Hitler genomförda föreningen av de två tyska rikena. De cirka 11,000 nej-rösterna och de 5,000 ogiltiga bevisa ingenting om österrikisk opposition mot nazismen, de bevisa framför allt ingenting om opposition mot den stortyska tanken. Men man kan vila ögonen en stund på dessa sporadiska, tragiska, meningslösa nej, när man inte längre förmår betrakta förbimarschen av miljoner och åter miljoner ja.

Undret fullbordades. I denna historiska söndagsnatt, den 10 april 1938, kunde Hitler uttala ord som inte voro befallande och manande, inte fulla av trots, men fulla av tacksamhet och rörelse:

— Detta är min stoltaste stund. Jag är lycklig!

Han stod den natten på sitt livs höjdpunkt. Som österrikare, som tysk, som stortysk. Han stod på berget, såg ut över landet och hade vissheten: allt detta är mitt. *Mitt* tyska rike, *min* förverkligade dröm, *min* gärning!

En sällsam bild — denne ensamme man som kom ur den grå massan, okänd och till synes obetydlig, som reste sig och spejade mot bergets topp, som kallade på två folk så enträget, så obetydligt att de med förenade krafter lyfte honom till toppen...

Ehuru flitiga utländska iakttagare gjorde upprepade men misslyckade försök att under valsöndagen finna vad de ville: påtryckning, påverkan, inskränkt eller obefintlig handlingsfrihet hos väljarna, ropa naturligtvis nazismens internationella kritiker alltjämt att valet icke var något *val*. Läger man huvudvikten vid att parlamentarismen avskaffats i Tyskland, är denna uppfattning riktig. Men ingen tidigare folkomröstning under Hitlerregimen torde ha givit ett så exakt uttryck för väljarnas åsikt som denna.

Någon osäkerhet om resultatet fanns i själva verket aldrig hos Tredje rikets ledande män; endast *graden* av framgång kunde förändra en viss tveksamhet. Därför den intensiva valpropagandan. Därför ansträngningarna att övertyga de negativa och ljumma. Överhuvud hade valkampanjen och valhandlingen inrikespolitiskt uppgiften att ge folket ny tillförsikt, handlingskraft och framåtanda, ny tro på regimens oavlåtliga positiva verksamhet. Vad betydde f. ö. inte själva faktum att Tyskland med sig definitivt införlivat sin »Ostmark»? Ett större Tyskland, Stortyskland — nationens fantasi fick nytt stoff!

Utrikespolitiskt avsågs med valet en annan effekt. Det skulle verka som en stor parad, i dubbel mening. En parad mellan hakkorsfanor av eniga stortyska människor. En parad *mot* dem som sökte göra gällande att Österrike, det feminina, våldtagits av Tyskland, det maskulina.

Hon, Donauflickan, skulle efter den avgörande händelsen i sitt liv, mötet med mannen, högljutt intyga, att den beundran hon kände för sin make icke minskades av den omständigheten, att han med manlig — i grund och botten inte oklädsam — brutalitet tvingat sig fram till sin brud, innan förhållandet välsignats.

Av vem?

Kyrkan skyndade sig utdela sin välsignelse. Kardinalen av Wien lyfte genast sin vita hand till ett korstecken som snabbt förvandlades till ett hakkorstecken. Men det hela var komplicerat.

Flickan var fader- och moderlös. Målsmännen tänkte mer på hennes egendom och ställning i samhället än på hennes hjärta. Därför skötte de målsmanskapet mycket bristfälligt. För det första ville de helst se henne ogift, så att de kunde laborera med hennes tillgångar efter eget skön. Och skulle hon äntligen giftas, så endast med en karl som målsmännen valt med tanke på *sina* planer. Det borde bli ett typiskt resonemangsäktenskap, där gården och korna och affärerna spelade huvudrollen. Känslor var det inte frågan om.

Men känslor funnos där, inte mist hos den beslutsamme friaren, och så kom han en natt hals över huvud inhoppende genom ungmöns fönster. Han hade kniv i stövelskaftet, ty säker var han inte på målsmännens uppträdande.

Flickan hade också fått alltmer klart för sig, att samma otillräckliga metod hade målsmännen alltid använt. De hade pratat och stått i för att få henne att tro på tjusningen i en ogift flickas tillvaro, de hade givit henne små lån och en smula hjälp för att hon skulle kunna hålla sin gård någorlunda i stånd. Men hela tiden var det för små lån och för liten hjälp. Gården råkade i vanskötsel, fastän hon ideligen påpekade att så kunde det inte fortsätta. Målsmännens råd och understöd voro helt enkelt så föga värda, att myndlingen allt tydligare märkte, att ett sådant förmynderskap inte var av avgörande värde för en självvägande som hade det besvärligt.

Så gick det vidare år ut och år in. Vad skulle till sist en ensam flicka göra med sådana målsmän? Hon sade ja i kyrkan högt och tydligt den 10 april.

Denna lätt skisserade tyrolska bondgårdshistoria illustrerar framför allt den alltigenom haltande politik, Österrikes garantimakter förde. De uppmanade ideligen landets regeringar att hålla på friheten, de hindrade dem rent av att hjälpa sig själva (förbudet mot tullunionen med Tyskland), men de underlät samtidigt att vidtaga åtgärder som medförde *pålitliga* förutsättningar för självständigheten. De ville ha så stora maktpolitiska fördelar som möjligt av en suverän österrikisk stat (som de kunde kommendera) men voro aldrig beredda att betala den stora slant det kostade.

Sällsamt nog var det just Italien — den av garantimakterna som inte bara svek Österrike utan därtill applåderade Tysklands uppträdande — som 1934 genom sin militärvakt vid Brenner visade sig beslutet att verkligen ta en stöt till förmån för den tyska staten vid Donau. Men i själva verket tänkte Italien den gången mindre på Österrike än på sig själv och sina intressen.

Denna halva stormaktsympati, som i sin egoism blev alltmer konstlad, kunde knappast stärka stämningen inom österrikiska folket för en självständig tillvaro. Det är en av förklaringarna till bondgårdshistoriens dramatiska avslutning. Man känner sig inte

karsk, när man är både svag och ensam! I intimt samband härmed stod Schuschnigg-systemets inrikespolitik, som in i det sista hoppades på London och Paris och därför mot den nazistiska oppositionen använde maktmedel, som voro starka nog tekniskt och därför fungerade så länge våldet inte mötte våld. Men statsmaktens styrka skulle säkerligen ha avslöjats som otillräcklig i samma stund en öppen inrikeskonflikt brutit ut (exempelvis i samband med Schuschniggs folkomröstning). Ty i ett sådant läge gäller det inte bara vapnen utan uppfattningen hos männen som föra dem.

Härvidlag är det utan tvivel berättigat att säga att nazismen var betydligt starkare i Österrike än Europa trodde och framför allt starkare än Schuschnigg och hans Fosterländska front önskade medge. Det låg ju i linje med Schuschniggs hela självförsvar att ständigt göra gällande, att nazismen hade obetydlig omfattning och för övrigt skulle förlora det mesta av sin kraft, d. v. s. avradikaliseras, så snart förhållandena i landet förbättrats. Detta måste — medvetet eller omedvetet — ha varit en misstolkning av det faktiska tillståndet. I annat fall saknar man en annan förklaring, den allra viktiga, till den succéstämning som kom till utbrott, när anslutningen fullbordades och när det bekräftande stortyska valet genomfördes.

Ett par förhållanden äro här av största betydelse. Man kunde på sistone inte dra en skarp gräns mellan nazismen och den stortyska tanken, därför, givetvis, att nazismen blivit denna tanks främste och i Tyskland ende representant, som dessutom uppträdde med ojämförligt mycket större auktoritet än tidigare perioders stortyska politici och de stortyska propagandaföreningarnas ledare. Vidare hade den stortyska tanken — anslutningsidén som allmäntysk dynamisk föreställning — en livskraft av betydligt större styrka, av betydligt segare konsistens än man i regel på förhand kunnat utröna.

Här synes man påträffa det allvarligaste felet i Schuschniggs psykologiska värdering av situationen. Han förbisåg i katastrofal omfattning den stortyska tankens vitalitet, han fördubblade detta misstag genom att glömma, att de stortyska icke-nazisterna i Österrike automatiskt måste välja nazismen, sedan de en gång för alla valt stortyskheten, Anschluss.

Man finner i dessa trakter av resonemanget ännu en förklaring till Hitlers förbluffande österrikiska framgång. Redan den motsättning, som på många håll måste ha bestått mellan sympatierna för den stortyska åskådningen och vissa antipatier mot nazismen som politisk livsform, ådagalägger att det i Österrike fanns ett skikt mellan nazismen och Fosterländska fronten, ett mellanskikt av människor som icke förmått fatta bestämd ståndpunkt och därför voro mottagliga för starka och målmedvetna åtgöranden.

Att detta mellanskikt hade stor omfattning berodde utan tvivel även på den allmänna ovisshet om Österrikes öde, som rådde, på den hjälplöshet och mållöshet som måste ha bemäktigat sig »den österrikiska människan». Efter kriget hade hon upplevt knappt en dag, då hon kunde säga sig: Nu ser jag klart mitt lands fria väg, den skall jag

vandra! Hon saknade i själva verket de viktigaste ekonomiska och politiska förutsättningarna att lägga ut åt sig en sådan helpermanentad väg och var alltså, i den mån hon inte med inre övertygelse deltog i Schuschnigg-regimens förtvivlade försvarskampanj, en desorienterad människa. Nazisterna hade sin ståndpunkt fast och given. »Den österrikiska människan» tillhörde det villrådiga mellanskiktet.

Och när Hitler bröt in i landet, när *gärningen* kom med mannakraft och hornsignaler, med organisation, arbete och ögonblicklig fakticitet, då drevo mellanskiktets människor bort med den nazistiska segervågen, bekymren och ovissheten dränktes i medvetandet att livet plötsligt stabiliserats och fått riktning, den stortyska tanken utvecklade sig hos de partipolitiskt tveksamma genast till stortysk visshet — och undret var fullbordat, jublet förklarat! De många ljumma hade blivit inte kyligare men hetare till sinnes. Så heta att gatubilden i Wien, Linz, Innsbruck, Graz under de första märkvärdiga dagarna präglades — det hade jag talrika tillfällen att bevittna — av en måttlös glädje, ett känslorus, en hysteri. Kraftiga stämmningsomslag ta sig kraftiga, ofta överdrivna uttryck.

De katolska templen och klostren flaggade med hakkors. Även kyrkans uppträdande bidrog till att öka segervågens bredd. Ty österrikarna visste att katolicismen spekulativt och utan broderlig kärlek missbrukat sin ställning till förmån för Schuschnigg och hans kristna ständerstat. Kyrkan erkände — så kunde det tydas — att hennes romerska samvete inte var alldeles rent.

Fosterländska frontens män och marxisterna försvunno ur synhåll som om de trollats bort ur en hög hatt. Också detta var för stämmningsbildningen av positiv betydelse. Ty även om ingen rimligtvis kunnat vänta motstånd mot Tysklands armé och polis (martyrposen är för smärtsam att vara lockande), var det ytterst snöpligt att konstatera, att de Schuschnigg-poliser som på förmiddagen beslagtagit hakkorsbindlar på eftermiddagen skyndsamt drogo dem över ärmen.

Om det inte var en bubbla som brast, så var det åtminstone en otillräckligt fylld ballong, som strax med läckande ventiler började sjunka. Så föga heroisk föreföll på närmaste håll det besegrade systemets undergång — mot fonden av nazismens överallt framryckande, extremt heroiska fauborgar.

Gunnar Th:son Pihl.

Portugal och dess aske- Portugal är sedan tolv år tillbaka en diktatoriske diktator **Salazar.** turstat. Dess sympatier ha legat på Francos sida i det spanska inbördeskriget, allra helst sedan några anarkister vid inbördeskrigets början föga diplomatiskt hotade med omstörtning och landets införlivande i en iberisk republik. Eljest tillhör Portugal med sina ännu betydande koloniområden i Afrika och Asien de s. k. saturerade staterna och lämpar sig med hänsyn därtill mycket dåligt som bundsförvant till de osaturerade. När för ett halvt år sedan den tanken dök upp i världspressen, att Tysklands krav på kolonier

skulle tillfredsställas på Portugals bekostnad, kunde det visserligen tyckas som om Portugal till nödvärn borde orientera sig mot Berlin. Emellertid förklarade icke blott Hitler utan även Eden energiskt, att ett tillgodoseende av Tysklands koloniala önskemål icke borde ske genom upppoffring av utomstående kolonialriken. Till följd av Edens förklaring och en liknande försäkran från det mycket aktiva engelska sändebudet i Lissabon räddades den gamla engelsk-portugisiska vänskapen.

Denna vänskap har bestått nästan oavbrutet sedan 1294 och det då slutna fördraget mellan konungarna Edvard och Dinez. Ur den gemensamma engelsk-portugisiska historien må bl. a. erinras om 1703 års bekanta Methuen-fördrag angående gemensamt varuutbyte och om den gemensamma engelsk-portugisiska fronten mot Napoleon 1808, då engelsk-portugisiska trupper under Wellingtons befäl gjorde ett slut på general Junots ockupation — ännu hedras Wellingtons minne lika mycket i Portugal som i England. Under åren 1814—1820, då konung Johan VI såsom kung av Brasilien ständigt uppehöll sig i den nya världen, var lord Beresford Portugals faktiske regent.

Restaureringen av den gamla engelsk-portugisiska alliansen är av den största betydelse. Den är en stor seger för British Empire över Imperium Romanum. Alliansen gör det nämligen möjligt för England att anlägga fasta marin- och flygstationer såväl på de portugisiska öarna och Azorerna som på lämpliga ställen på Portugals kust. Redan i början av februari anlände till Portugal en manstark engelsk militärkommission för att med portugisiska fackmän träffa en överenskommelse om den strategiska utbyggnaden. Englands sjöförbindelse med Sydafrika, Indien och Australien över Medelhavet är ju inte på långt när lika säker som tidigare. Gibraltars betydelse har minskats, samtidigt som Italiens stödjepunkter (Sicilien, Libyen och Mallorca) i hög grad förstärkts. Den omständigheten att Suezkanalen fortfarande är i Englands händer liksom att Haifa är en första rangens flottstation rubbar icke det faktum, att Medelhavs-routen blivit mycket riskfull för England i händelse av krig. Den realistiska engelska politiken, som ännu aldrig förstelnats till att räkna med blott en möjlighet om flera möjligheter ges, har i detta läge av de två alternativen valt det andra: utbyggande av en strategiskt oangripbar sjöväg till Sydafrika, Indien och Australien via Atlanten. Afrikas västkust är redan tryggad genom de starka stödjepunkterna i Freetown och Acora, vartill kommer det snart färdiga Simonstown i Sydafrika och det nyligen invigda Singapore. Tack vare den portugisiska alliansen har England alltså skapat en även under krigstid säker sjöroute via Portugal, Madeira och Cap Verdeöarna till Afrika och Asien, varjämte Azorerna bilda liksom en förbindelse med Sydamerika. Även om Kanarieöarna och det spanska Marocko efter en definitiv Francoseger skulle utnyttjas för anläggning av italienska stödjepunkter därstädes, bleve dessa dock utan betydelse, enär den engelska flottan lätt skulle kunna avskära deras förbindelselinjer till Italien. Det brittiska imperiet har fått sin strategiska enhet

stärkt, och ett hot mot dess ställning i Medelhavet är icke längre lika farligt som vid årsskiftet. Mot bakgrunden av utvidgningen av Englands marina nät — liksom mot bakgrunden av Italiens finansiella svårigheter — skall man se Mussolinis benägenhet att närma sig England.

Det lilla Portugal skiljer sig praktiskt sett föga från en nutida brittisk dominionstat. Den formella skillnaden består egentligen blott däri, att Westminsterstatuten ej är tillämplig på förhållandet mellan Portugal och Storbritannien. Den engelska kronan är såsom bindeled för Portugal ett externum, men däremot är den politiska förbindelsen mellan Portugal och England starkare än mellan dominions och moderlandet. Den portugisiska politiken har förnufts- mässigt knappast kunnat beträda någon annan väg. På neutralitet å la Norden har landet med sitt utsatta läge och med hänsyn till händelserna i Spanien icke gärna kunnat tänka. En republikansk seger i Spanien skulle inrikespolitiskt försvaga den portugisiska diktaturen; en Francoseger skulle till följd av att axeln Rom—Berlin utsträcktes till Spanien ha givit det lilla Portugal en alltför mäktig granne. Därtill kommer kolonialfrågan. England har intet territoriellt intresse av Portugals kolonier, medan ingen säkerhet ges mot andra staters apitit.

En diktaturstat som strategisk faktor i det demokratiska brittiska imperiet! Detta faktum kan blott irritera formella världsåskådningsfanatiker. Visserligen är Portugal en diktatur, men en diktatur som som är betingad av den portugisiska historiens egenart. De sista 120 årens portugisiska historia är så orolig som det överhuvud taget är möjligt: först absolut monarki med ständiga dynastiska intriger, senare konstitutionell monarki med fortsatta strider och revolter från de bägge stora partierna »regeneradorerna» (konservativa) och progressister. 1907 Joao Francos diktatur (nomen est omen), 1908 mordet på kung Carlos och kronprinsen, 1910 konung Manuels avsättning. Åren 1910 —1926 rådde en republikansk era, dock utan någon demokratisk känsla hos den till stor del analfabetiska befolkningen. Under dessa sexton år rasade ett allas krig mot alla; uttryckt i siffror karakteriseras tillståndet av 16 revolutioner och 43 ministärer. Finansiellt kaos och fullständig självupplösning inträdde. Den 26 maj 1926 etablerade general Carmona en militärdiktatur, som lyckades återställa ordningen. Men det finansiella läget förblev tröstlöst. Portugal vände sig 1927 till N. F. med en bön om lån men ville icke acceptera villkoren, som ansågos omintetgöra Portugals suveränitet. Då blev 1928 professorn i nationalekonomi vid universitetet i Oeimbra Oliveira Salazar finansminister. Han visade sig vara en trollkarl, som genom den allra strängaste sparsamhet lyckades göra ett slut på deficitpolitiken. Efter fyra år blev han ministerpresident och är i dag trots Carmona den egentlige diktatorn.

Personligen skiljer sig Salazar från sina europeiska diktatorskolleger i nästan varje tänkbart hänseende. Han avskyr att exponera sig för publiken och föraktar hurraropen. Blott sällan visar han

sig offentligt. Maktens yttre sken är honom förhatligt men maktens realitet en religiös kallelse. I sin djupa religiositet och stora oegennytta påminner han om Brüning. Salazars styrka är att han avböjer autoritära krafter, som kunna föra honom i konflikt med hans religiösa kallelse. Hans diktatur är askes. Hans mål är, enligt hans egna ord, att rädda det portugisiska folket från sig självt och mot dess egen vilja. Folkomröstningars och stora majoriteters skådespel är för honom därför överflödigt. Det är svårt att begripa, hur denne man under sådana förhållanden kan ha tillvunnit sig den stora popularitet, som han faktiskt åtnjuter. Tänker man på korruptionen och redlösheten 1926 är dock hans till dyrkan gränsande popularitet mindre gåtfull.

Förbättringen av landets ekonomiska läge är obestriddig. Budgetöverskotten äro intet hokus pokus som i Italien. Otaliga äro vitsarna bland folket över Salazars drakoniska sparsamhet. Dorsch à la Salazar t. ex. betyder potatis utan dorsch. Salazars budgetplan är oangripligt solid. Visserligen framkallar inte budgetens utgiftssida överallt samma tillfredsställelse. De militära utgifterna äro — efter modernt recept — nästan åtta gånger större än utgifterna för undervisning och uppfostran. Analfabaternas antal är fortfarande stort, och lönerna nå knappt över existensminimum. Skatterna äro höga, och efter franskt mönster uttas indirekta skatter i alla möjliga och omöjliga fall.

I författningshänseende är Portugal sedan 1933, då den nu gällande författningen efter ett tidstypiskt plebiscit antogs, en ständerstat. Varje yrkesgrupp är organiserad i en union, där arbetsgivare och arbetare äro företrädde; flera unioner sammanföras till ett stånd. På dessa stånd är första kammaren uppbyggd; denna kammare har endast rådgivande befogenheter. Strejker äro förbjudna, och arbetstvister regleras av ständerorganisationerna. Andra kammaren väljes enligt ett system av enhetlig rikslista, om vilken folket får rösta; därigenom erhåller kammaren en partipolitiskt kompakt ensartad sammansättning. I spetsen för staten står en på sju år vald president (f. n. Carmona). Ministären är endast ansvarig inför presidenten. Det likriktade parlamentets inflytande är ringa.

En opposition finnes mot systemet Salazar. Kvantitativt icke betydlig är den emellertid föga enhetlig: anarkistiska grupper från den republikanska tiden finnas sida vid sida om regelrätta ehuru hemliga demokratiska, socialistiska och kommunistiska partier. Varje fri meningsyttring är förbjuden, och pressen redigeras efter »systemets» order. Salazar har emellertid förklarat att åtskilliga diktatoriala åtgärder ha sin tidliga begränsning. Sannolikt har han större förutsättningar än någon annan att bana väg för en ordnad demokrati, och den nya alliansen med England har tills vidare säkerställt »Estado novo».

E. G.